

поет у вишиванці привертають увагу читача, «зазиваючи» довідатися більше. В «Осінньому етюді» В. Ярмуша є рядки:

Деревам осінь золотить верхи,

А людям час карбує сріблом скроні.

У вересні 2020 поетові виповнилося б 80 років: час не встиг посріблити поетові скроні. Він прийде до нас знов молодим, і найкращий спосіб привітатися з ювіляром – перечитати його вірші, а ще книжку «Василь Ярмуш у споминах».

Микола Зимомря, проф. (Дрогобич)

Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

DOI 10.25128/2617-3427 19.51.13

Засади функціонування реальності крізь призму постпостмодерністської прози

(Дроздовський Д.І. Проблемно-тематичні комплекси й філософсько-естетичні параметри британського постпостмодерністського роману: монографія. 464 с.)

Рецензована монографія заслугоує докладного розгляду. Передусім тому, що вона має свої теоретичні й практичні гідності, розвиває корпус теоретичних ідей, які проливають світло на розвиток постпостмодернізму в британському романі. Її написав вчений-літературознавець із конкретним досвідом. Кандидат філологічних наук Дмитро Дроздовський встиг добре зарекомендувати себе, власне, як зрілий дослідник, науковий співробітник відділу західних та слов'янських літератур Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Сказати б відразу: студія «Проблемно-тематичні комплекси й філософсько-естетичні параметри британського постпостмодерністського роману» – концептуально завершений проект. Об'єкт дослідження зримо окреслений; на його сторінках постає літературний процес (романістика) в одній із провідних європейських літератур – Великої Британії. Дослідник загалом

переконливо розкриває особливості дискурсії британського роману, який у найбільш виразній формі є дзеркалом світоглядно-філософських змін, що мають місце в сучасній теорії культури загалом і в літературознавстві – зокрема.

У роботі осмислено значний корпус теоретичних праць з досліджуваної проблематики. Автор передусім відштовхується від важливого в науковому плані компендіуму британської теоретичної думки «The Routledge companion to twenty-first century literary fiction; edited by D. O’Gorman and R. Eaglestone. London-New York: Routledge, 2018», а також низки інших світоглядно значущих зарубіжних (Дж. Нілона, Ф. Джеймісона, Т. Вермюлена, Р. Ван ден Аккера, С. Семюелса та ін.) та українських (Л. Мірошниченко, О. Бойницької, Т. Бовсунівської, А. Татаренко, Н. Овчаренко, Б. Шалагінова, Т. Потніцевої, В. Дуркалевич, О. Галети, Ф. Штейнбука та ін.) вчених. Дослідник відштовхується від фундаментальних праць, що мали значний внесок до розвитку вітчизняної англістики (роботи Н. Жлуктенко, С. Павличко), проте показує, як схоплені науковцями тенденції трансформуються на сучасному етапі розвитку британського роману ХХІ ст. Учений у монографії розвиває концепції про наявність у лоні британської літератури ХХІ ст. традицій скептицизму (О. Бойницька), філософії тілесності (Л. Мірошниченко, Ф. Штейнбук), кантіанства (Б. Шалагінов).

Докладне вивчення романістики Великої Британії спричинило рух Д. Дроздовського на розробку низки теоретичних ключових питань. Вони, без сумніву, важливі в аспекті розвитку порівняльного літературознавства. Передусім наголосимо: карнавал і містерія – це дві метажанрові форми світової культури й літератури, які в різні культурно-історичні періоди представлені в національних літературах.

У цьому плані монографія Д. Дроздовського може бути корисною для дослідників інших європейських літератур, а концепція щодо містерії та карнавалу як метажанрових форм значною мірою пояснює актуалізацію певних жанрів у різні культурно-історичні періоди. Тут Д. Дроздовському

належить певний внесок до теорії періодизації літературно-історичних епох. Він доповнює концепції Д. Лихачова, Д. Чижевського, Д. Наливайка. Дослідник поставив перед собою амбітне завдання. Воно потребує, щоправда, значно серйознішої аргументації, приміром, стосовно екстраполяції на ширший корпус фактів. Проте висновки на основі вивчення британських постпостмодерністських романів видаються переконливими; у творах ми маємо актуалізації ціннісно-сенсової парадигми, епістемологічні шукання персонажів і оповідачів, що спрямовані на прояснення принципів функціонування реальності, людини (тілесність і свідомість). До слова, у розвідці, яка побачила світ 2019 року¹ до виходу монографії, Д. Дроздовський, апробуючи теорію, спробував довести правомірність вибудованої теорії, беручи до уваги сучасні романи інших літератур, зокрема, слушно згадано італійський роман «Самотність простих чисел» Паоло Джордано. Роман типологічно зіставлено з британським романом «Дивний випадок із собакою вночі» Марка Геддона. Прецінь такого компаративу замало, щоб говорити про цілковиту переконливість представлені теорії; і все ж концепція реактуалізації трагічного апофеозу справді має місце в значній кількості сучасних художніх творів. Трагічний апофеоз констелює екзистенційні параметри світогляду й художньої картини загалом, а це, у свою чергу, засвідчує відхід від постмодерністського письма. У цьому сенсі Д. Дроздовський розвиває міркування Т. Потніцевої, яка – однією з перших з-поміж українських науковців – зауважила, що англійському постмодернізму властива *епістемологічна заглибленість в екзистенцію*. Отже, йдеться не лише про епістемологічний релятивізм, а й про низку інших серйозних проблем, які можна увиразнити саме в річищі ідей британського постпостмодернізму. З

---

¹ Дроздовський Д. І. Концепція «простих чисел» як ідентичнісний чинник тематично-змістового комплексу європейського постпостмодерністського роману // Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Літературознавство. Харків, 2019. Вип. 1-2 (91-92). – С. 83-101

цього погляду вагомими видаються окремі положення автора, що співвідносяться з його дослідницьким внеском в теорію літератури. Дослідник обстоює думку, що коректним є термін британська література.

Що примітно? На матеріалах британської літератури поч. ХХІ ст. він розробив теоретичну концепцію постпостмодерністського роману; уточнив відмінність між постпостмодернізмом і метамодернізмом (Т. Вермюлен, Р. Ван ден Аккер); окреслив філософську специфіку постпостмодерністського художнього простору як метаболічного; визначив стратегії актуалізації суб'єктності в постпостмодерністському романі, що уможливорює інтенсифікацію психологічних рис у сучасному британському романі. Дослідник спостеріг, що персонажі постпостмодерністських романів шукають шляхи, як раціонально подолати хаос у реальності власної свідомості, якщо (з огляду на відсутність технологій) неможливо зробити більше у фізичній дійсності. Водночас персонажі гіпотетично припускають наявність більш складних законів упорядкування дійсності (Всесвіту й самої людини). Варто зауважити: наявність хаосу в реальності навколо персонажів спонукає їх до пошуку в собі *автономних* ресурсів (незалежно від вищих сил, віри в магічне, наявності містичного), здатних подолати хаос бодай на мисленневому рівні («Субота» І. Мак'юена, «Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона, «Хмарний атлас» Д. Мітчелла). Д. Дроздовський зробив спробу розкрити реактуалізацію кантіанських уявлень щодо співіснування людини й реальності, яка, відповідно до вчення І. Канта, оприявлена перед свідомістю як хаос. Звідси – свідомість персонажів детермінована потребою вносити смисли в неї, перетворюючи «гру з хаосом» у постпостмодерністській парадигмі на вертикальну, а не горизонтальну, як це має місце в постмодернізмі (с. 20). Автор дійшов висновку, що на відміну від постмодерної дійсності, у постпостмодернізмі змінюються форми інтелектуального упорядкування дійсності, оскільки хаотичність життя навколо персонажів ускладнюється структурно («Хмарний атлас» Д. Мітчелла).

Відповідно способи її упорядкування також ускладнюються, власне, як у свідомості («Дивний випадок із собакою вночі» М. Геддона, «Угамуйте мене» М.Дж.Гайленд), так і в практичній діяльності («Хмарний атлас» Д. Мітчелла, «Субота», «Спокута», «Амстердам», «Дитина в часі» І. Мак'юена, «Коротка історія тракторів по-українськи» М. Левицької, «Омріяний край» Л. Хайд). Впадає в око факт: автор монографії доволі аргументовано окреслив форми взаємодії модерністських і постмодерністських тенденцій у дискурсі постпостмодерністського роману. До того ж він, послуговуючись матеріалом британського постпостмодерністського роману, розгорнув деякі теоретичні аспекти з боку відомих літературознавців, у т.ч. Ф. Штейнбука, А. Мережинської, А. Татаренко, Б. Шалагінова. Йдеться про окреслення ознак неоміфологічного мислення суб'єктів постпостмодерністських романів, їхньої ролі в пізнанні світу в онтологічному вияві. Цінним постає й підхід до вивчення реактуалізації містеріальних елементів у дискурсі британського літературного постпостмодернізму.

Досліджуючи англійський постмодернізм, зокрема, твори Дж. Фаулза, Д. Дроздовський обґрунтовує слушність тези про функціонування спектру філософських тем і мотивів, що визначають розвиток жанру інтелектуального роману на зламі ХХ — на поч. ХХІ ст., а саме як провідного. Важливим залишається осмислення проблематики людини й світу, людини та ідеології, репрезентованої через різні форми політики (політики розваг, культурної індустрії; приміром, у романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла). Так, англійський постмодернізм став тим виразним дискурсом, що сформував самобутню лінію розвитку. Вона значно більшою мірою відштовхувалася від англійських філософських традицій і соціальних детермінант, ніж від французьких і американських теоретичних (пост)структуралістських праць. Назвати б роботи чільних теоретиків постмодернізму (Ф. Джеймісона), які інспірують літературознавчі шукання в річищі постпостмодерністського роману Великої Британії (знову згадаймо про «Хмарний атлас»).

В рецензованій монографії Д. Дроздовському вдалося виокремити комплекс філософських проблем і світоглядних настанов (увага до емоційного, почуттєвого, заперечення «великих наративів» у дискурсі англійського постпостмодерністського роману). Все це значною мірою детермінувало розвиток постпостмодерністського британського роману, у якому формальні експерименти поєднано з глибокими філософськими роздумами про майбутнє цивілізації, про небезпеки економічної та соціальної політики, про вплив технологій на формування постгуманістичного суспільства та ін. У цьому зв'язку студія Д. Дроздовського, власне, своїм філософсько-естетичним потенціалом суголосна працям Б. Шалагінова. У розділі «Дискурс постпостмодернізму: філософські та соціокультурні параметри» дослідник всебічно торкнувся питання про наявність у творчості письменників постмодерністського періоду широкого спектру філософських проблем. Останні стосуються мотивів творення гіперреальності, проблем цифрового суспільства; проте вони сходять до базових проблем осмислення *екзистенції* людини. Постмодерністські персонажі, як Ґренуй у романі «Парфумер» П. Зюскінда, виявляють риси, які важко піддаються розкриттю суто в площині постмодерністських настанов. Автор монографії дійшов висновку: в центрі постпостмодерністського британського роману, його епістемологічного ядра – художнє осмислення людини в аспекті творення нової ідентичності в аспекті самоокреслення й шукання в умовах постколоніальності, гібридності, транскультурності, диджиталізації, нових міжнародних конфліктів (с. 6). Впадає в око прагнення дослідника увести у вжиток низку понять, які досі не мали широкої наукової експлікації. Йдеться про такі явища, як метаболо (принцип організації художнього простору в метамодернізмі), метакзис (світоглядна настанова метамодернізму, яка передбачає зведення опозицій, протилежностей, точніше, явищ, які в попередні культурно-історичні періоди були потрактовані як антагоністичні). Метамодернізм визначено в монографії як один із найбільш

успішних проєктів пост постмодернізму. Однак текстуальний аналіз британських романів засвідчує, що теорія нідерландських дослідників не охоплює усього обширу філософських питань, які пропонує постпостмодернізм. Ідеться ж про властиву британській культурі філософію емпіризму, раціонального потрактування дійсності, скептичного ставлення до реального.

Монографія Д. Дроздовського справляє добре враження. Вона переконливо показує правомірність традицій скептицизму в постпостмодерністському британському романі. Доцільно підкреслити: період постмодернізму в українському літературознавстві докладно проаналізувала Л. Мірошниченко. Натомість Д. Дроздовський, відштовхуючись від попередників, розвиває їхні теоретичні постулати. Він доповнює й потверджує правомірність висновків, які виокремлює А. Татаренко на матеріалі сербської постпостмодерністської літератури. Крім цього, дослідник артикулює окремі положення теорії тілесного міметизму Ф. Штейнбука. Зазначена концепція має свою особливу репрезентацію в структурі британського роману після 2000-х рр. Основну увагу в цьому плані дослідник приділяє роману «Субота» І. Мак'юена. Тут представлено низку філософських питань, що стосуються дискурсу тілесності, яка в романі розглядається як одним із чинників *creatio*, тобто здатності створювати нові сенси, продукувати нові візії реальності в мистецтві. Що ж, автор роботи докладно зупиняється на розгляді особливостей ментальних настанов постпостмодерністських персонажів. Вони послуговуються як раціонально-логічними підходами, так і водночас здатністю сприймати інтуїтивно окремі феномени буття. Така настанова загалом суголосна мультикультурній парадигмі британського суспільства, де відбувається гібридизація ідентичнісних явищ, взаємопроникнення протестантського й індуїстського, англіканського й буддистського. Таким чином, Велика Британія постає простором зіткнення цивілізаційних релігійних течій, які, за

твердженням дослідника, повинні бути чинниками світоглядного поступу, щоб британське суспільство функціонувало далі в парадигмі соціальної злагоди. Ця ідея набуває особливої артикуляції в постпостмодерністському романі Великої Британії. У творі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла античні ідеї суспільного блага репрезентовані через систему цінностей, притаманних німецькій ідеалістичній філософії І. Канта, а також системі концепції «потенціювання» (Гегель). Водночас британський прозаїк порушує питання про те, як «рукотворна» реальність медіа перетворюється на дійсність, що витісняє реальність соціальних інтеракцій. У спроектованому альтернативному суспільстві майбутнього людство більше не бере участі у вирішенні політичних питань; існує обмежений «паноптикум» політичної еліти, яка, узурпувавши владу, розбудовує неоімперію (Нео-Сеул), де найвищим благом є тотальний ентертейнмент (с. 149). Д. Мітчелл критикує філософію надмірного споживання, розпрацьовує наратив роману, зокрема, в моделях альтернативної історії. Загалом це має актуалізацію в різних європейських і американських літературах кін. ХХ – поч. ХХІ ст. У згаданому романі представлено особливу модель лінійно-нелінійного часу, що має свої реперні точки для розгортання ключового сюжету. Виявлення історичної динаміки можливе як в історичній площині, так і в символічній спосіб, оскільки секстет «Хмарний атлас» постає у традиціях німецької ідеалістичної філософії І. Канта, у т.ч. має місце зображення своєрідного чинника «мандрівного ключа», покликаного відвести погляд від світу «фізики» до «небесної блакиті» (с. 45).

У британському постпостмодерністському романі інтуїтивно-ірраціональне поєднано з емпірично-науковим, шукання персонажів відбуваються як у вимірі реальної історії, так і в множинних переплетеннях уявних або реальних світів. Множинні версій минулого й майбутнього не заперечують водночас архісимволів (музичний секстет). Чому ? Бо вони potwierджують визначений хід історії як своєрідної закономірності, що має водночас різні «форми реалізації». Проте існує «вищий розум», який скеровує

людські долі вбік пізнання дійсності як метафізичного, трансцендентального явища. Утверджуючи важливість аналітичних настанов, критичного розуму (як у романі М. Геддона), письменники постпостмодерністського періоду водночас не поривають із традиціями німецького ідеалізму. Адже учення І. Канта здобуває свою реактуалізацію в парадигмі британського роману ХХІ ст., на чому наголошують і самі британські теоретики (автори теоретичної праці «The Routledge companion to twenty-first century literary fiction», у т.ч. С. Влакос). Д. Дроздовський, полемізує з ними, цілісно розкриває стильові характеристики британської постпостмодерністської прози. Остання оприявнює поєднання мистецтва (дискурс гуманістичного, антропометричного) з технізованим, із потребою механізувати реальність і мінімізувати негативний вплив емоційності, людської чуттєвості, що часто примножує «зайві сутності» й відводить від пізнання справжньої сутності явищ (роман «Спокута» І. Мак'юена). Важливо зазначити: дослідник вміло залучає до полемічного обговорення найбільш новітні теоретичні праці, а також роботи з історії британської прози поч. ХХІ ст.

Стосовно наукової новизни, то її об'єктивність присутності в монографії не викликає сумніву. Вона полягає в чіткому окресленні філософсько-світоглядної й жанрової специфіки британського постпостмодерністського роману, де чільне місце посідає реактуалізація суб'єктності (до слова, цей аспект був предметом розгляду з боку О. Маркова), що уможливляє формування чуттєвості постпостмодерністських персонажів у сполучі з дискурсом суб'єктності. Тут йдеться про актуалізацію чуттєво-раціональних виявів і переживань персонажів британського постпостмодерністського роману, які через розумові та тілесні інтенції репрезентують особливе світорозуміння (с.19). Воно полягає в утвердженні наукового погляду на світ і людину, а також сприйняття соціальних, політичних, економічних процесів і тенденцій у зв'язку з генетичною та біологічною особливістю самої людини. Персонажі сучасних романів дистанціюються від емоційних чинників в

інтерпретації життєвих ситуацій, бо прагнуть розуміти світ як універсум, що має чіткі закономірності, а логіка процесів детермінована законами.

Монографія Д. Дроздовського має виразний антропологічний ухил: ідеться про осмислення світоглядно-психологічних параметрів, які репрезентують персонажі сучасних романів. Зокрема, в розділі ««Дивний випадок із собакою вночі» Марка Геддона: наративні особливості» аналізується новий тип *Іншого* (підліток із синдромом Аспергера), чий світогляд, життєві настанови, ціннісні орієнтири вибудовують потребу переосмислення тих традиційних соціальних зв'язків, які існують у суспільстві. Автор вдало досліджує також роман британської авторки М.Дж. Гайленд «Угамуйте мене», який певним чином репрезентує також ірландський дискурс. У цьому романі відтворена криза релігії, криза родинних цінностей (у стосунках між Джоном і батьками, Джоном і однолітками в коледжі). Аналіз романів з боку дослідника – ґрунтовний. Він показує, що сучасне суспільство звикло до реалій: найкраще – це замаскувати проблему, вдатися, що нічого не сталося, що можна жити далі в ситуації самообману (с. 134). Отже, це – передумова до виникнення ситуації постправди, у якій важко ствердити, що є істинним. Протагоніста роману «Спокута», за оцінкою автора праці, цікавить насамперед філософське питання про істинність начал. Тут – реальне життя персонажів, яких знає створена художня історія.

Чи вона заміщує реальність, залишаючись в часі, власне, як цінний наратив? Подібне бачення літератури видається неприйнятним для Кристофера в романі «Загадковий нічний інцидент із собакою» (інша назва роману в українському перекладі – «Дивний випадок із собакою вночі») Марка Геддона. Протагоніст вважає, що література викривлює дійсність, метафори засвідчують неправду, привчаючи читачів сприймати світ викривлено. Така «брехня» в літературі породжує в героя думку про те, що в суспільстві обман вважається чимось звичним і прийнятним, як у стосунках між батьками Кристофера.

Що характерне для сучасного британського роману ? Для дослідника важливий вододіл стосовно істинного й правдивого як чинників життєвіту персонажів. Для Генрі Пероуна в «Суботі» І. Мак'юена правда полягає в науковому поясненні природи свідомості. Світ навколо людини неможливо механізувати, але водночас важливо максимально нівелювати в ньому вияви неправди. Тотальна механізація перетворює людину на біоробота з роману Д. Мітчелла, але дискурс медіа й літератури (як показано в «Хмарному атласі», с. 143-144) також призводить до ситуації викривлення дійсності навколо людини. Генрі покладається на раціональне бачення світу й людини, проте він не може застрахувати власного життя від втручання випадковостей (чи то глобальних, як падіння літака, яке спостерігає протагоніст із власного будинку, чи то зустріч із розбійником, який уривається до нього додому). Випадковість у постпостмодерністських британських романах має місце: саме вона в творі «Субота» уможливорює здатність поета до творення нових образів. Бо ж кількість синапсів, нейронів у мозку така, що кожна людина в результаті несподіваної комбінаторики таких зв'язків у мозку може породити новий поетичний образ (метафору). Так, у романі «Хмарний атлас» випадкові (але детерміновані вищими силами) збіги постають «швами» (с.43); вони й формують у романі Д. Мітчелла зв'язки між усіма шістьма оповідями в *metafiction*. Складний у наративному плані роман репрезентує концепцію множинної реальності, де минуле визначає майбутнє, а майбутнє трансформує уявлення про минуле.

Рецензована монографія «Проблемно-тематичні комплекси й філософсько-естетичні параметри британського постпостмодерністського роману» з її структурно цілісними розділами й підрозділами («Дискурс постпостмодернізму: філософські та соціокультурні параметри», «Дискурс суб'єкта в британському постпостмодерністському романі», «Жанрові й наративні особливості британського постпостмодерністського роману», «Карнавал і містерія в дискурсі британського

літературного постпостмодернізму»; «Містерія й карнавал як метаформи постпостмодерністського британського роману», «Реактуалізація міфологічного світосприйняття в романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла», «Ситуація «post veritas» («постправди») в дискурсі британського літературного постпостмодернізму», «Експлікація постпросвітницьких тенденцій») може послужити прикладом такого дослідницького пошуку, у якому в основу покладено філософські підходи. Останні й уможливають репрезентацію ідей в їхній еволюційній змінюваності: ейдологічна концепція трансформується в річищі німецької трансцендентальної філософії, погляди Канта, Шеллінга, Гегеля, Ніцше здобувають новаторське прочитання в постпостмодернізмі, який повертає в площині літератури потребу пошуку нових сенсів. Якщо постмодернізм розкрив множинність істин (і правд), релятивність уявлень людини й репрезентацій світу, то постпостмодерністський британський роман демонструє факт: в світі є *сталі величини*, які визначають поведінку людини, її соціально-політичне життя. Нейрофізіологічні розлади, генетичні захворювання детермінують формування особливої ідентичності, яка набуває змін у процесі взаємозв'язків зі світом, у результаті фенотипарних взаємовідносин (с. 157, 168).

Зрозуміло, привертають увагу окремі теоретичні знахідки. Автор розвиває інтерпретаційний вектор щодо постпостмодернізму, який заклали Дж. Нілон і, услід за Нілоном, Ф. Джеймисон, який проаналізував британський роман «Хмарний атлас» як перший знаковий твір *уже не постмодернізму* (с. 41). Сьогодні поняття постпостмодернізму ще не здобуло термінологічної визначеності в британській науковій літературі, тож монографія українського науковця має важливий евристичний потенціал і для дослідників літератури загалом. Тут нуртує думка Д. Дроздовського про той випадок, коли теоретики намагаються осмислити процес, який ще не дійшов свого завершення. Таке дослідження апіорі є інноваційним, але воно містить також і небезпеки,

оскільки нелегко (якщо неможливо) спрогнозувати зміни в романістиці.

Що тут важливо ? Науковець окреслює низку тенденцій, які з огляду на те, що вони розвивають уже виявлені попередні філософські шукання в площині скептицизму, можуть вважатися такими, що іманентні британській літературі. Звісно, часом теоретики, які вивчають сучасний літературний матеріал, прагнуть «загнати» процес під свою теорію. Такий випадок нагадає ранній німецький романтизм, власне, із тією відмінністю, що теоретики виступали також і в ролі письменників (Ф. Шлегель).

Спостереження Д. Дроздовського фіксують примітну ознаку: за сучасних умов епохи викликів виробляється ідеологічна тенденція примусового, заангажованого плану; вона поширюється і на теорію, і на художню практику. У лавах численних її прихильників утворилася окрема ідеологічна «фаланга», яка намагається надати всьому культурно-інтелектуальному життю певної спрямованості. Все це нагадає «гібридну війну» в ситуації «постправди». Відомо, що література упродовж останніх 50 років перетворилася і на розважальну продукцію, матеріал для заповнення дозвілля; тут слід шукати причину, чому критики так настирливо диктують власну «естетику». Приміром, Д. Мітчелл іронізує з процесу книговидання, з літературних критиків, які перетворили презентацію книжки на цілковитий піар, який не має нічого спільного з потребою осмислити ті художні якості, які містить новий твір. Саме поняття «художності» в романі «Хмарний атлас» в історії про 2000-і рр. винесено за «дужки», а процес промоції книжки є цілковитим піар- і бізнеспроектom. Окремі сучасні критики, у т.ч. (М. Какутані, Е. Гріффітс, Дж. Вуд, Е. Шоволтер та ін.) переконують, що інтелектуальну картину нині можуть формувати саме вони, відмовляючи в цьому праві митцям, як це було з часів Шекспіра й Гете. Недаремно деякі письменники самоізолюються від критики (наприклад, Зюскінд), емігрують із власної країни (Моріс Дантек), ігнорують офіційне визнання (Боб Дилан),

прагнуть обстоювати своє розуміння реальності в спеціальних публіцистичних виступах (У.Еко у ста колонках в «Еспрессо»).

Д. Дроздовський суттєвим чином доповнює міркування Т. Вермюлена, Р. Ван ден Аккера, Дж. Нілона, Ф. Джеймісона, які стосуються загальнокультурологічного осмислення ситуації постпостмодерну. Він вдало перевів наукову дискусію з філософсько-культурологічної площини в літературну, показуючи, що з постульованого в зарубіжних теоріях знаходить свій конкретний вияв у літературному матеріалі.

Рецензована монографія охоплює важливі філософські та соціокультурні тенденції, репрезентовані в британському романі. Це – дослідження мультидисциплінарного характеру; тут заявлена концепція постпостмодерністського роману, яка розроблена на матеріалі багатьох творів, знакових для сучасного британського літературного процесу («Хмарний атлас», «Спокута», «Субота», «Амстердам», «Дивний випадок...», «Маленький незнайомец» та ін.). До того ж основні літературно-мистецькі епохи теоретично осмислені лише з відчутної часової дистанції. Зокрема, «класицизм» був сформульований Стендалем після епохи Наполеона; ренесанс був виокремлений лише Буркгардом у другій пол. XIX ст., бароко – тоді ж Вьольфліном. Від них слід відрізнити романтизм та низку декадентських явищ наприкінці XIX і на початку XX ст. Зрозуміло, постпостмодерна естетика еkleктична. Вона – це все те, що йде «після модерну», тобто – «після Гегеля». Визначальні категорії його естетики втрачають на очах своє значення: героїчне, трагічне, сентиментальне, ліричне, комічне, краса (гарне), не кажучи вже про кантівське поняття «піднесеного». Але водночас у цьому глобальному процесі «перекодування» ключових естетичних понять у структурі британської літератури постають твори, які суперечать загальносвітовому літературному мейнстриму. Звідси – переосмислення художності в британському романі XXI ст., залучення до нього нелітературних елементів (Т. Бовсунівська), що

покликані розширити епістемологічні межі роману, який постає, у традиціях постструктуралізму, текстом, у парадигмі якого відбувається осмислення різних методологічних підходів до окреслення людини в медичних, біонейрофізіологічних, соціополітичних та інших параметрах.

Д. Дроздовський обстоює питання про те, що з постмодерністської системи виокремилася частина історії літератури. Це, у свою чергу, визначило специфіку розвитку ідей, теоретичних понять, які, взаємодіючи з новими формами, визначають постпостмодерністський напрям, який цінний саме відчутною потребою в піднесеному, в істині, у прекрасному. Альтернативна історія — це не простір художньої вигадки, а світ, який існує у системі кількох можливих варіантів розвитку подій, що мають стосунок до «фізичної» дійсності. Розгортання художнього наративу як множинного простору забезпечує аналітичні й когнітивні функції літературного простору; він спонукає читачів як реципієнтів до осмислення складних політичних і медійних проблем, що стосуються трансформації реальності.

Увага носіїв багатьох літератур до ідеї альтернативної історії детермінована небезпеками сучасної медіаполітики, здатної маніпулювати широким загалом. Це усвідомлюють постпозитивістські персонажі постпостмодерністських британських романів, які скептично ставляться до сьогоденного світу. Адже конфлікти й протистояння нікуди не зникли, але водночас персонажі в традиціях наукового пошуку здійснюють аналітичне препарування дійсності (Генрі, Кристофер, Джон, Брайоні), щоб у такий спосіб чинити опір новому різновиду абсурду: медійного в ситуації *post veritas*, як визначає це Д. Дроздовський (с. 136). Не буде перебільшенням, якщо б сказати: монографія має цінність не лише для дослідників британської літератури, а й також для теоретиків літературного процесу, оскільки в її розділах значною мірою узагальнено результати наукових дискусій, експлікованих у річищі британської теоретичної

думки, стосовного стильових особливостей постпостмодернізму.

Як і будь-яке новаторське дослідження, робота Д. Дроздовського містить і дискусійні положення. Мимоволі виникає запитання, наскільки точним є саме поняття «постпостмодернізм». Автор дотримується тези, що метамодернізм не є синонімом до постпостмодернізму, як і інші напрями, які представники різних теоретичних шкіл зараховують до парадигми постпостмодернізму (неофабулізм, перформатизм, цифровий модернізм та ін.). Що ж відрізняє метамодернізм від постпостмодернізму? Чому дослідник послуговується саме останнім поняттям?

Напрошується запитання: що слугує об'єктом наукового пошуку автора? Постпостмодерністський британський роман чи сучасний британський роман? Судячи з того, як часто словосполучення «постпостмодерністський британський роман» повторюється в монографії, це – перше. Очевидно, слід досягнути термінологічної чіткості та однозначності формулювань.

У монографії не враховано сутнісні ідеї щодо нового етапу розвитку британського роману, запропоновані в публікаціях О.Джумайло (починаючи з 2007 р., див.: <https://voplit.ru/article/za-granitsami-igry-anglijskij-postmodernistskij-roman-1980-2000/>), Karen Hewitt (див. <https://cyberleninka.ru/article/n/revealing-humanity-the-flexible-language-of-literature>), Maria, Beville (див.: <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=353>).

На жаль, вказані роботи не представлені в бібліографії. Загалом огляд літератури виглядає дещо хаотично. Він недостатньо підтримує авторське трактування постпостмодерністського британського роману як такого, що «словесно візуалізує й поширює здобутки наукового дискурсу, оприявнюючи нові форми світосприйняття, нові уявлення про людське тіло й поведінку, ставлячи питання про свободу вибору, волю, креативність, але з позиції того, що ці явища означають мовою нейронаук, які процеси детермінують їх на нейронному рівні» (с. 245). Складається враження, що лише праця С. Лофтис виглядає співзвучною

ідеям автора. Цей огляд здійснено неретельно. Деякі місця були б доречними у вступі, щоб надати читачеві картину зв'язків між досліджуваним видом роману і світоглядно-літературними контекстами попередніх та сучасної епох.

У монографії, очевидно, бракує стислої, логічно представлені характеристики постпостмодерністського британського роману. Автор надто розлого викладає своє бачення, даючи його не лише у вступі, а і в розділах, що є небажаним повторенням. Подана характеристика досліджуваного роману має загальний і описовий характер; вона доцільна у вступі, але не у презентації результатів дослідження. На користь послужили б і пояснення щодо критеріїв, за якими кожний зі згадуваних романів визначається як постпостмодерністський. Для подальших досліджень варто зосередитися на пропонуваній у монографії концепції поділу культурно-історичних періодів залежно від того, який метажанр домінує: містерія чи карнавал. Якщо карнавал є виразною метажанровою формою постмодернізму, то досі надто мало досліджень, пов'язаних із реалізацією містерії в парадигмі модернізму, зокрема, на рівні англомовних літератур. Натомість, є чимало авторів, у працях яких ідеться про актуалізацію містерії в символістській літературній традиції кін. ХІХ – поч. ХХ ст. (Є. Васильєв). Одне слово, важливо простежити діалог між англійським модернізмом і британським постпостмодернізмом у плані реалізації «пам'яті жанру», зокрема, в аспекті жанрової парадигми містерії.

Д. Дроздовський в полемічний спосіб розвиває ідеї монографії «Українська і польська постмодерна проза (карнавал, фрагментація, фронтир)» (К., 2019) Ірини Кропивко. Автор критично налаштований до того, щоб поширювати поняття «постмодернізм» до літературних творів, написаних після 2000-го р. Тут він відштовхується від теоретичної думки британський дослідників². Проте

---

² The contemporary British novel since 2000; edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.; The

напрошується питання: чи може ця позиція бути екстрапольована на слов'янський літературний контекст? Наскільки справедливі ці узагальнення? Чи дослідження було здійснено на матеріалі романів, належних до інших літературних традицій? Наскільки виразною є межа «2000-й рік», власне, як певний вододіл між постмодернізмом і постпостмодернізмом?

Д. Дроздовський вводить у науковий обіг цілий струмінь нової літератури. Щоправда, вона представлена ще не дуже рясно, але уже має свої характерні ознаки. Дослідник застосовує теоретичні підходи, щоб з'ясувати, в чому полягає ця новизна. Оскільки це явище належить до нових, то автор прагне пропонувати й нові теоретичні підходи з урахуванням необхідних уточнень і подальших розробок.

Наприкінці варто ще раз наголосити: у монографії «Проблемно-тематичні комплекси й філософсько-естетичні параметри британського постпостмодерністського роману» належно окреслено дискурс розуму як чинника постпостмодерністського британського роману. Дослідник системно проаналізував специфіку мислення персонажів романів, у яких головні герої наділені особливим «ресурсом», що дає можливість уникати соціальної напруженості, конфліктів і бачити світ у єдності біофізичних і соціально-психологічних процесів і феноменів. Автор довів, що в британському літературному постпостмодернізмі важливе значення відіграє реактуалізація філософських ідей Гегеля та Дж. Локка. Рецензована праця є помітним внеском в українське літературознавство. Вона має безперечну цінність саме з огляду на пропоновані теоретичні узагальнення й представлену філософсько-естетичну концепцію. Прикро, що автор меншою мірою приділив увагу поетологічним аспектам британського роману. Проте

сьогодні важливо схарактеризувати насамперед філософсько-естетичні тенденції, а поетологічний матеріал може бути основою для його майбутньої роботи. Учений наблизив сучасне літературознавство до вивчення сучасних зарубіжних літератур, актуалізуючи науковий інтерес передусім до британської літератури, яка репрезентує утвердження самобутності й філософсько-естетичної оригінальності.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА	3
СВІТЛАНА БОРОДИЦА	
ІСТОРИОСОФСЬКИЙ КОД В ІСТОРИЧНІЙ ПОВІСТІ «ШЕСТИКРИЛЕЦЬ»	
КАТРИ ГРИНЕВИЧЕВОЇ	3
ЛЕСЯ ВАШКІВ	
РИСИ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА ЛЕСІ УКРАЇНКИ-ДРАМАТУРГА	14
М.П. ГНІЗДИЦЬКА	
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ	
ЮРІЯ КОСАЧА В ЕСЕ «НА ВАРТІ НАЦІЇ»	35
НАТАЛІЯ КАРАЧ	
ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ ПРОЗИ ІРИНИ ВІЛЬДЕ	51
Р.А. КОХАН	
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА РАДОСТІ В СУЧАСНІЙ ПРОЗИ	
ПРОДІТЕЙ: ПОЕТОЛОГІЧНА ПЕРСПЕКТИВА	65
О.П. КУЦА	
ТВОРЧІСТЬ Т. ШЕВЧЕНКА У ДРАГОМАНІВСЬКІЙ ПРОГРАМІ «НОВОГО	
ВИДУ» УКРАЇНСТВА	77
ЛАРИСА КУЦА	
СИНТЕЗ ДУШЕВНОГО І ПЕЙЗАЖНОГО «ПЛЕНЕРИЗМУ» У ЗБІРЦІ ІВАНА	
ФРАНКА «ІЗ ДНІВ ЖУРБИ»	94
ІРИНА РОЗДОЛЬСЬКА	
СТРИЛЕЦЬКИЙ ШЕВЧЕНКОЗНАВЧИЙ МЕМОРАТ: ЖАНРОВІ ТА ГЕНЕРАЦІЙНІ	
ОСОБЛИВОСТІ	107
ТЕТЯНА СКУРАТКО	
ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ПОЕМИ І. ДРАЧА «ЛЕОНАРДО ДА ВІНЧІ»	122

ОЛЕКСАНДР ТКАЧУК

ТРАНСФОРМАЦІЯ НАРАТИВНИХ ТЕХНІК У МАЛІЙ ПРОЗІ НАТАЛІ
КОБРИНСЬКОЇ 133

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ 146

МАРІЯ ДАНИЛЕВИЧ

ПАВЛО ГРАБОВСЬКИЙ ПРО РОСІЙСЬКОМОВНІ ПЕРЕКЛАДИ ТВОРІВ
ШЕВЧЕНКА: ДЕТЕРМІНАНТИ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ ДІЙ 146

РЕЦЕНЗІЇ 160

ЛЕСЯ ВАШКІВ

«Я НЕ ДІЙШОВ ДО ВЕСНЯНОГО САДУ...» 160

МИКОЛА ЗИМОМРЯ, МИКОЛА ТКАЧУК

ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕАЛЬНОСТІ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ПОСТПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПРОЗИ 167

Періодичне видання – виходить двічі на рік

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: Збірник наукових праць / За ред. д.ф.н. Ткачука М.П. – Тернопіль: ТНПУ, 2019. – Вип. 51. –187 с.

Науковий редактор – Микола Платонович Ткачук
Технічний редактор – О.М.Ткачук

Здано до складання 9.12. 2019. Підписано до друку 12 12.
2019.

Формат 60×90 / 8. Папір офсетний. Гарнітура академічна.
Ум. друк. арк. 36 Тираж 300

Редакційно-видавничий відділ Тернопільського
національного педагогічного університету імені Володимира
Гнатюка

46004, м. Тернопіль, вул. М.Кривоноса, 2, ауд. 81.